

EKONOMIKA VERSUS SOUNÁLEŽITOST

Iva Fišerová

25. 2. 2007

Vzpomínám na svou první cestu na Západ po listopadu 1989. První zastávka autobusu byla v Norimberku. Kde kdo z nás si bude pamatovat ten úprk Čechů na takovém zájezdu do nejbližšího obchodního domu. A tak jsem se šla podívat taky, co tolik lákalo mé spolucestující. Zřetelně se pamatuji na svůj dojem z řad modrých kabátů a modrých sukní a červených halenek a červených svetříků. Stála jsem tam a říkala si, tak tohle mi rozhodně za totality nechybělo, pro tohle jsem nechodila na Václavské náměstí zvonit klíči pro své děti. Co jsem vlastně pro příští generace chtěla?

Nebylo to lehké vědět, když člověk nezažil nic jiného než komunistický režim. Mnoho se od té doby změnilo. Ano, máme svobodu pohybu, máme, říká se tomu, svobodu slova, máme, říká se tomu, svobodu shromažďovací, a podobně, nicméně všechny tyto svobody podle mne blednou před svobodou v tom, co můžeme chtít. Všimli jste si, co všechno od té doby chceme? Je jedno jestli jde o dovolenou tam a tam, nebo kuchyňskou linku takovou či makovou, televizi(!), že bychom ještě nepodlehli a neměli barevnou? Anebo zájezd za hranice toho všedního, toho obyčejného. A výčet by mohl pokračovat a pokračovat. To všechno můžeme. Pokud na to máme. Můžeme to mít, můžeme si to dovolit, můžeme si to dokázat, můžeme to vlastnit. Je v tom kus svobody, že něco mohu, ale asi cítíte, že tam nemírím.

Součástí toho, že jsme si to nebo ono dopřáli, či dovolili za ta léta, je současně také apel volného trhu, že to máme chtít. Že bez toho nového modelu auta, bez toho konkrétního jogurtu, bez dokonale čisté domácnosti prostě nebude náš život naplněn, nebudeme šťastně prožívat své dny na Zemi. A i když se tomu zasmějeme, když se na tu pitomoučku reklamu díváme, podle průzkumu šestiměsíční dítě chce mezi jogurty právě ten, na který se opakovaně dívalo v televizní reklamě. Jsme prostě v zajetí ekonomiky. Ekonomika byla povýšena na zákon. Od ekonomiky se čeká zázrak.

Ani nás možná do důsledku nenapadá, že bychom se na hospodářský růst, spojený s naším trvale se zvyšujícím konzumováním, mohli také dívat jako na diktát, na nadvládu. Ekonomika nám totiž vládne a učinila si z nás vazaly. Do té míry, jak se necháme nachytat jejími přísliby, že se budeme mít ještě lépe. A celý ten systém volného trhu a trvale se zvyšující hospodářské prosperity v nás podporuje chtění něčeho a chtění mít z něčeho prospěch. Není to jen naplňování našich potřeb. Ty jsou limitované. My máme chtít víc, je nám podsouváno, že budeme bohatší a tím jaksi lepší. Dalo by se říci, že se máme cítit božsky. Ve skutečnosti, jak daleko je to od toho, že se máme cítit jako bohové?

To je realita, kterou nám nabízí média. Je to celá realita? Nenecháváme se spíše dobrovolně zotročit tou virtuální realitou médií? Troufám si říci, že bychom se mohli na naši situaci podívat také třeba jako na novodobé otroctví. Naše práce, naše schopnosti, vědomosti, naše energie, naše příjmy jsou využívány pro daleko větší prospěch než ten náš domnělý. Je to prospěch někoho jiného než jsme my sami. Většinou ani neznáme jména jedinců, s výjimkou Billa Gatese, kteří vlastní nadnárodní společnosti. Podle Lidových novin z 8. prosince loňského roku 1 % lidí naší planety ovládá bezmála polovinu světového bohatství. A polovina lidstva vlastní 1,1% z veškerého světového bohatství. Jsou to údaje ze studie, kterou vypracoval Světový ústav pro výzkum hospodářského rozvoje při Univerzitě OSN. Povšimněte si slova hospodářského "rozvoje". Jako by bylo zapotřebí hospodářství donekonečna rozvíjet, jako by nestačilo, jak je rozvinuté! Přitom diktát ekonomiky

v nás vzbuzuje chtíč. Není to nic jiného než chtíč. Nemáme dost, chceme ještě tamto nebo tohle. Ještě nemáme lepší křeslo, chybí nám k dokonalému obrazu, který nám o nás samotných předkládají média.

Představte si, že stojíte v supermarketu a před vámi jsou regály olejovek – jeden s olejovkami ve vlastní šťávě, jeden s různými druhy olejovek v tomatě, jeden s různými druhy olejovek v rostlinném oleji, olejovky se zeleninou, olejovky baltické, olejovky jadranské... Zkuste si vzpomenout, jestli to bylo to, co vám za totality chybělo. Cítíte z toho množství tu plytkost? Paradoxně až chudobu? Není to chudoba ekonomická, je to chudoba duchovní. V tom směru nám média umocňují naši chudobu ducha, naši duchovní prázdnotu. Záplatujeme jí průmyslovými výrobky spotřebního zboží, spotřební dovolené a spotřebního vztahování se. Tato duchovní prázdnota není náležitě reflektovaná, a proto z ní máme takový strach. V roce 1998 uspořádala naše Pražská obec unitářů víkendový seminář “Jak naplnovat duchovní prázdnotu”. Po 9 letech by se mohl ten seminář jmenovat kupříkladu “Kam, k čemu novému, otevírá duchovní prázdnota dveře?”

Náš filozof, profesor Hejdánek reaguje na tuto prázdnotu výzvou: “Základní zodpovědnost lidí spočívá v tom, být a vždy znovu se vědomě stávat otevřenými a vnímavými vůči přicházejícím ne daným, ale oslovujícím. Ty výzvy přicházejí z budoucnosti a dožadují se, abychom nezůstávali jenom u toho co jest, ale abychom vždy počítali s budoucností a spolupracovali na jejím příchodu.” (Přítomnost, podzim 2005)

Procitáme. Ve tmě nezbývá než začít vidět. Vidět možnosti, jak se vzepřít zmaru. Ten zmar se dramaticky projevil kupříkladu v reklamě, která provázela před 8 lety návštěvu papeže v Mexiku v podobě “las papas del Papa”, tedy v podobě “papežových smažených brambůrek”. Kupříkladu právě Pepsi Cola dostala tehdy mezi ostatními od Vatikánu výhradní právo užívat papežův image a protože Pepsi Cola má svůj trh i u nás, ono se nás to dotýká. Uvažující lidé cítí nevyhnutelnou potřebu změny. Náboženství dávalo životu přesahující rozměr, dokázalo přiblížit člověka s posvátným, ale v současnosti se rozplývá v dým.

Realita, skutečnost, nahlížena osobně, může být nepříjemnou desilusí. Co to je, co má nahradit model spásné ekonomiky? Ekonomiky, která lidi vzájemně odcizuje, navozuje soupeření, užívá manipulaci, ekonomika, kterou Wendel Berry nazývá legalizovaným vandalstvím. Kam tedy duchovní prázdnota otevírá dveře?

Otevírá dveře do jiné reality. Ona je i jiná realita než ta kvantitativní ekonomická, kterou nám povětšinou vsugerovávají média. Je to realita kvalit.

Loni v srpnu přinesly Hospodářské noviny článek o zjištěních britské nadace New Economic Foundation, která přišla s novým zjištěním. Vypracovala “index šťastné planety”, který poměřuje kvalitu života s jeho dopadem na životní prostředí. Cílem bylo zjistit, jak jsou lidé subjektivně spokojeni se svým životem, a analytici zkoumali ekologickou cenu toho štěstí. “Index šťastné planety” redukuje ekonomiku na její absolutní základ, tj. kolik vynakládáme, to jsou zdroje; a co z toho vzejde, tedy různé šťastné a rozdílně dlouhé životy. Nadace se nově dívá na ekonomiku, ve které jde o lidi a o planetu. Bohaté evropské národy a Američané se cítí šťastní, ale jejich štěstí zatěžuje přírodu 9x více než stejně spokojený život lidí na souostroví Vanuatu v Tichomoří. Po Vanuatu na prvním místě překvapí Kuba na 6. a Vietnam na 12. místě. Mezi prvními deseti bylo osm středoamerických zemí, ale o těch nás média informují spíše s ohledem na jejich problémy, a ne na jejich rozvinutou občanskou společnost. To je úsudek anglického spisovatele Matta Rendella, který tráví řadu měsíců každým rokem v Kolumbii. Ta je na 2. příčce indexu šťastné planety. Podle Rendella se život v Kolumbii vyznačuje kromě nejsilnější ekonomické stability v této oblasti citem pro rodinu a komunitu.

Spiritualita tamějších lidí je podle něj intenzivní a hluboká, jejich každodenní úžas nad nádherou přírody je upřímný. V hodnocení 1 – 10 je tam index šťastné planety 1,3, v Čechách je 5, a ve Spojených státech je 9.

Je vidět, že by nám, a tím “nám” myslím Evropany a Američany, prospělo oddělit naše potřeby od našeho chtění. Situace volá po zjednodušení života. Musím vám říci, že se občas nemohu ubránit legrační představě: Naše místo na globusu, kterému naše civilizace určila místo “nahore”, tíhou nadbytečného zboží v našich obchodech, zbytečností v našich domácnostech a horami vyprodukovaných odpadků, převáží zeměkouli a “obráť” ji vzhůru nohama. A my se ocitneme “dole”.

Potřebujeme, abychom žili více vědomě, nezabarikádované životy. A kromě toho se nebraňme nahlížet budoucnost novými očima, očima nových možností. Existuje kupříkladu již pěknou řádku let světová organizace Fair Trade, která má nyní i malou českou pobočku. Fair Trade, tedy spravedlivý obchod, je založen na obchodní spolupráci pocházející z vcítění.

Zisk není hlavním mottem obchodu s méně ekonomicky rozvinutými zeměmi, pracuje v něm řada obchodníků a prodavačů a dalších lidí dobrovolně, aby výtěžek mohl jít zpátky tam, kde lidé pěstují kávu, kakao, kde lidé vyrábějí umělecké předměty a tamějším výrobcům to umožňuje investovat do hygieny, vzdělávání a různých dalších podobných programů prospěšných v jejich místě, pro jejich lidi. Jsou instituce, které si na nákupu výrobků Fair Trade zakládají, jako kupříkladu Nizozemský parlament, který používá výhradně kávu Fair Trade.

Paradoxně může tedy duchovní prázdnota otevírat dveře do jiné reality založené na účasti člověka pocházející z vcítění. Není tomu z hlediska historie tak dávno, ještě v 16.století, při pokřesťanštvování dobytých kontinentů, vydal papež bulu, kterou blahosklonně umožnil původním obyvatelům stát se křtem také lidmi. Dnešní Evropan, vystavený zprávám o tom, jak je dopad jeho způsobu života pro život na Zemi destruktivní, už se necítí tolik nadřazen. Také nepovažuje živá stvoření již tak často za “nižší” a přírodu za “padlou” a učí se brát i na ně a na ní ohled. Konečně znovu objevujeme to, co zůstalo přírodním národům vlastní, totiž spojení s přírodou, bez které vůbec nemůžeme existovat.

Jak doby naší evro-panské povýšenosti pomalu míjejí, vnímáme svoji existenci spíše tak, že jsme vrženi do světa, který si nevybíráme. Učíme se v něm v dnešní době spíše porozumět. Naštěstí máme moudré filozofy své doby, jako kupříkladu Levinase, který učí, že vnímat druhé a jejich potřeby a podle toho konat znamená, že bez druhého vlastně neexistujeme. Druhý mne činí tím, kým jsem, druhý mi umožňuje moji vlastní svobodu. Tedy – jinými slovy – jak se dokáží vztahovat k druhému, odhaluje moji podstatu. Protože je to ten druhý, kdo mi umožňuje svobodně se projevit, a vůči němu vymezují svoji vlastní svobodu ve svém vlastním konání.

Žijeme ve zvláštní době. Máme o sobě tolik informací a díky médiím vidíme své počínání sice zprostředkovaně, ale téměř v reálném čase. Vidíme tolik negací a tak můžeme na média nahlížet jako na zrcadlo, které předchodí generace neměly. Zrcadlo negací může měnit naše východiska, náš postoj k životu a ke světu. Může, pokud si uvědomujeme, že zlo je lidský pojem, a že jsme jako bytosti obdarováni božskými silami a prostředky k nastolování dobra.

Kyvadlo bytí jsme příliš převážili na stranu rozumu. Dokázali jsme rozvinout úžasné technologie, ale bez citu, bez vcítění, je užíváme, jak ukazuje dnešní doba, převážně sobecky a bezohledně vůči veškeré existenci. Kultivace lidského citu a chápání, že božské je přítomno absolutně ve všem, se stává prioritou. Bylo to donedávna považováno za výsadu mystiků, ale to proto, že jsme je většinou považovali za odtržené od reality.

Nicméně jejich vnímání posvátnosti života začínají lidé uplatňovat. Tady a

teď. Roste soucit s ohroženými či vymírajícími druhy rostlin a živočichů, soucit s naší planetou, roste soucit se strádajícími lidmi, a to je znakem objevování lidských kvalit, božích obdarování, se kterými jsme sem na svět přišli. Kyvadlo bytí se začíná vahou činů, vycházejících z vcítění, navracet ke svému středu. Věřme a konejme tak, aby narůstala tato nová forma lásky, která člověka přesahuje. Konejme tak ve světě, především v tom světě, který nás bezprostředně obklopuje a myslíme přitom na to, že to má dopad celosvětový.

Thomas Merton, vážený trapistický mnich, řekl, že “žijeme v období největší revoluce v historii, obrovském, spontánním povstání celé lidské rasy. . . . není to něco co jsme si vybrali, ani to není něco, čemu se můžeme vyhnout.” Nejde o nic menšího než osvobodit lidského ducha. Lidé žili vystaveni protikladům v každé době, ale jsme to my, kdo je vystaven jejich radikálním střetům, jsme vystaveni borcení tradičních struktur, jsme vystaveni chaosu, který z toho povstává, a záleží na tom, co jsme otevřenými dveřmi schopni uvidět, a jak to, co vidíme, uchopíme.

Skutečnost záleží nejen na úhlu pohledu. Ten je prvotní. Skutečnost, ať tím nazýváme cokoliv, se nám odhalí jedině při našem aktivním spolupodílení na její stavbě.

“”

outline of the sermon delivered on 2005
Prague Unitarian Church
Petr Samojský

MEDITACE

